

נחמד למקרא

17

לעילוי נשמות
האישה הצדקנית
מרת עליזה בת מזל טוב

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת חקת

ויש להקשות, דהנה בתענית (ט) איתא "מת אהרן נסתלקו ענני כבוד, שנאמר וישמע הכנעני וכו', חזרו שניהם [הבאר וענני הכבוד] בזכות משה, מת משה נסתלקו כולן". מבואר, שחזרו ענני הכבוד לאחר מיתת אהרן בזכות משה, וא"כ איך באו אותם נחשים ועקרבים להמיתם.

וצריך לומר, דאע"פ שחזרו ענני הכבוד בזכותו של משה, מ"מ לא חזרו מיד, כדי שיהא ניכר שעד עכשיו היו בזכותו של אהרן, ושפיר א"כ באו עליהם אותם נחשים ועקרבים להמיתם. וכע"ז כתב המהרש"א (תענית שם), עיי"ש.

***

עוד יתכן אולי לומר, דאע"פ שחזרו בזכותו של משה, מ"מ לא חזרו כמו שהיו בזכותו של אהרן, דאל"כ במה יהיה ניכר שהיו בזכותו של אהרן, והיינו דאצל אהרן אע"פ שהיו חוטאים לא היו באים עליהם נחשים ועקרבים, ואילו אצל משה כיון שחטאו באו עליהם נחשים ועקרבים. וכ"כ ב"אהבת איתן" (על ה"עין יעקב", תענית שם), אך הכרחו מטעם אחר, עיי"ש.

ואם כנים הדברים, יש לבאר לפ"ז דברי רש"י לעיל (פסוק ה) "בלחם הקלקל, לפי שהמן נבלע באיברים, קראוהו קלוקל, אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא". וצ"ב, מדוע טענו טענה זאת "עתיד המן הזה שיתפח במעינו" דוקא עכשיו, הרי ארבעים שנה היו אוכלים את המן ולא תפח במעיהם.

ולמבואר לעיל י"ל, דחשש ישראל היה שבשם שחזרו ענני הכבוד בזכות משה לא כמו שהיו בזכותו של אהרן, כך גם סגולתו של המן אינו כמו שהיה עד עכשיו, ו"עתיד המן הזה שיתפח במעינו", ואולי זה הדגש "המן הזה", שהמן הזה דיקא שבא עכשיו, אינו כמו המן שהיה לנו עד עכשיו, ועתיד הוא שיתפח במעינו.

"ויכהו ישראל לפי זורב ויירש את ארצו מארץ עד יבק עד בני עמון כי עז גבול בני עמון" (כא, כד)

הנה, כששלח משה מלאכים אל מלך אדום נאמר (לעיל כ, טז) "ונצעק אל ה' וישמע קלנו וישלח מלאך", ופרש"י (שם) "וישמע קלנו, בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב (בראשית כז, כב), שאנו צועקים ונענים". והשיב להם מלך אדום (פסוק יח) "לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך", ופרש"י (שם) "אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם, ואמרתם ונצעק אל ה' וישמע קולנו, ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי (בראשית כז, מ) ועל חרבך תחיה".

לפ"ז יש מקום לבאר, מה שנאמר כאן "ויכהו ישראל לפי חרב", והיינו ע"י הברכה שברכנו אבינו "הקל קול יעקב", שהוא הפה - "לפי", היכו ישראל את סיחון וגברו על החרב - "ועל חרבך תחיה". וכע"ז איתא בתרגום "יונתן בן עוזיאל" (כאן) "ומחיהו ישראל בשמתא דה' דקטלא כפתגם דחרב", עיי"ש.

"וישלוזו ה' בעם את הנוזשים השרפים וינשכו את העם וימות עם רב מיישראל" (כא, ו)

"את הנחשים השרפים. שזרפים את האדם, נאדם שניהם".

"וינשכו את העם. יצא נחש שלקה על הולאת דבה, ויפרע ממולאי דבה, יצא נחש שכל המינים נטעמין לו טעם אלה, ויפרע מכפויי טובה, שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים" (תנחומא יט).

מבואר ברש"י, דמה ששלח הקב"ה בעם דוקא "נחשים", הוא מידה כנגד מידה, על שהוציאו דיבה על המן. וכ"כ "בעל הטורים" (כאן) "הנחשים, לפי שעשו מעשה נחש, שהוציאו לשון הרע על המן" (במדב"ר יט, כב). וכן מבואר ב"אבן עזרא" (כאן), עיי"ש.

ונראה לבאר בעוד אופן, מדוע שלח הקב"ה בעם דוקא "נחשים שרפים". דהנה הכא איירי לאחר מיתת אהרן (עי' רש"י פסוק ד) שנסתלקו ענני הכבוד. ומבואר ברש"י לעיל (י, לד), שהענן שהיה הולך לפניו, היה הורג נחשים ועקרבים, ומעתה שבטלה זכותו של אהרן באו עליהם אותם נחשים. וכ"כ ה"חזקוני" (כאן) "נחשים לא נאמר אלא הנחשים, רבי יודן אומר, הם הנחשים שהיה הענן שורף שהיו בזכותו של אהרן, עכשיו שנסתלקו במיתתו היו הנחשים מזיקין" (במדב"ר יט, כב).

ומדויק בזה לשון הכתוב (כאן) "הנחשים השרפים", דהנה בפרשת עקב (דברים ח, טו) כתיב "המוליך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב" וכו', הרי שקראם הכתוב "נחש שרף", לכן כשמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד באו אותם "הנחשים השרפים", ולא סתם נחשים בעלמא.

***

אכן, עי' ברש"י (כאן) שכתב "את הנחשים השרפים, ששורפים את האדם, בארס שניהם". וביאר ה"שפתי חכמים" (אות כ), ד"השרפים" הוא שם תואר לנחשים, כלומר הנחשים ששורפים, ולא שהם מין נחש כמו "שרף מעופף" (ישעיה יד, כט), וכמו "נחש שרף ועקרב" (דברים ח, טו), עיי"ש. וכ"כ ה"אבן עזרא" (כאן).

ונראה דאולי לשיטתם, שעם ישראל חטאו בלשונם ועשו מעשה נחש, לכן הביא הקב"ה עליהם "נחשים" ששורפים את האדם בארס שניהם, דלא היה צורך במין נחש מסוים. אולם לפי הנתבאר לעיל, דהנחשים באו מחמת שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד, א"כ באו אותם "נחשים שרפים" שהיו במדבר והיה הענן הורגם, ולא סתם נחשים.

אלא דלפ"ז צ"ב, אמאי לא באו עליהם גם העקרבים שהיו במדבר והיה הענן הורגם. ויש לומר, דהנה כתב "בעל הטורים" (כאן), "את הנחשים, לרבות כלבים וחיות רעות". ולמבואר לעיל יש לומר, ד"את" בא לרבות העקרבים שמתו ע"י הענן.

***

"ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיוון מלך האמרי אשר יושב בזושבון" (כא, לד)

"אל תירא אתו. שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר (בראשית יד, יג) ויצא הפליט, הוא עוג שפלט מן הרפאים, שהכו כללעומר וחזקו צעשתות קרנים, וזה נשאר, שנאמר (דברים ג, יא) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים" (תנחומא כה).

הנה, רש"י בבראשית (יד, יג) עה"פ "ויבא הפליט ויגד לאברם העברי", הביא ב' פירושים: א- "לפי פשוטו, זה עוג שפלט מן המלחמה". ב- "ומדרש בראשית רבה (מב, ח), זה עוג שפלט מדור המבול", עיי"ש.

ויש לעיין, מדוע הכא נקט רש"י - "הוא עוג שפלט מן הרפאים" וכו', והיינו מן המלחמה, כפירושו הראשון (שם), ולא הביא גם את פירושו השני (שם) "שפלט מדור המבול".

ונראה, דהנה בפירושו השני (שם) מוסיף רש"י "ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה". וביאר "השפתי חכמים" (שם, אות ע), דהוקשה לרש"י מה טעם בא עוג ואמר לאברהם שנשבה לוט, בשלמא לפירוש הראשון שנשאר מן המלחמה, בא לומר לאברהם שיעשה בהם נקמה, אבל לפירוש השני שנשאר מדור המבול, מדוע בא. לזה פירש, שכוונתו היתה לרעה - "שיהרג אברם וישא את שרה", עיי"ש.

לפ"א ש"א, דכיון דכוונת עוג היתה לרעה - "שיהרג אברם וישא את שרה", א"כ לא תעמוד לו אותה הזכות, ולא היה למשה רבינו לירא ממנו, לכך לא הביא רש"י (כאן) אלא רק את פירושו הראשון (שם) "שפלט מן המלחמה", דלפירוש זה לא היתה כוונת עוג לרעה, אלא שאברהם יעשה בהם נקמה, ולכך היה ירא משה להלחם עמו.

פסוק

אולם, עי' ב"שפתי חכמים" (כאן, אות פ) שכתב, דאע"פ שכוונת עוג היתה לרעה כמש"כ רש"י (בראשית יד, יג), מ"מ כיון שזכות הצלה באה על ידו שניצל לוט, היה משה ירא שמא תעמוד לו אותה הזכות, כדאמרין בהוריות (י: ב) זכות מ"ב קורבנות שהקריב בלק מלך מואב, וכה ויצתה ממנו רות, אע"פ שהתכוין לרעה, הואיל והקריבם לכבוד הקב"ה. וכ"ה ב"דעת זקנים מבעלי התוספות" וב"חזקוני" (כאן). עיי"ש.

ולדבריהם הדרא קושיא, אמאי רש"י לא הביא (כאן) גם את פירושו השני בבראשית (שם) "שפלט מדור המבול", הא גם לפירוש זה, היה למשה לירא שמא תעמוד לו אותה הזכות ששמש לאברהם.

ואין לומר, דרש"י נקט רק כפירושו הראשון (שם), דהוא פשוטו של מקרא כלשון רש"י (שם). דהא רש"י אינו בא לבאר (כאן) לשון הכתוב "ויבא הפליט", אלא מדוע היה משה ירא מעוג.

וכן אין לומר, דרש"י (כאן) קיצר בלשונו כדרכו. דא"כ לא היה לו לפרש כלל מיהו הפליט, אלא לכתוב בסתמא, כמש"כ בדברים (ג, ב) "מתיירא היה משה, שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם, שנאמר (בראשית יד, יג) ויבא הפליט, והוא עוג", עיי"ש.

פסוק

לכאורה, יש מקום לבאר באופן נוסף, מדוע פחד משה רבינו כשיצא להילחם עם עוג מלך הבשן. דהנה, עה"פ (בראשית יז, כז) "וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו", כתב בקונטרס "למכסה עתיק" (שם) בשם ה"זוהר הקדוש" (חקת,

קפד, א), ד"כל אנשי ביתו", זהו עוג מלך הבשן, עיי"ש. [ואולי, אזיל כמ"ד שאליעזר עבד אברהם הוא עוג מלך הבשן].

לפ"ז יש לומר, דמשום שהסכים עוג למול עצמו ולא עיכב, פחד משה דזכות המילה תעמוד לו. ובפרט, שעם ישראל במדבר לא היו נימולים, חוץ משבט לוי (עי' רש"י דברים לג, ט), וכדאיתא ביבמות (עא--עב). "ובמדבר מאי טעמא לא מהול" וכו', עיי"ש. [עי' עוד ברש"י (שמות ד, כד) ומקורו בנדרים (לא):], שביקש המלאך להמית את משה, על שנתרשל למול את אליעזר בנו. ולדעת רבי יוסי, על שנתעסק במלון תחילה. הרי שהיתה תביעה על משה רבינו בענין המילה, לכך היה ירא דוקא מעוג שמל עצמו].

"ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו" (כא, לה)

"ויכו אותו. משה הרגו, כלאיתא צנכרות צהרואה (נד:), עקר טורא צר תלתא פרסי" וכו'.

יש להעיר, אמאי נאמר "ויכו" בלשון רבים, הא מבואר בברכות (שם) דמשה בלבד הרג את עוג מלך הבשן, דהכי אמרינן התם "משה כמה הוה עשר אמות, שקיל נרגא [גרזן] בר עשר אמיין, שוור [קפץ] עשר אמיין, ומחיה [היכהו] בקרסוליה וקטליה".

אכן, לעיל מיניה (פסוק לד) נאמר "ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו" וכו', נקט הכתוב לשון יחיד - "כי בידך נתתי אתו", וכה"ג נאמר בדברים (ג, ב) "ויאמר ה' אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו" וכו'. ומדויק בזה נמי לשון - "בידך", שהיכהו משה בגרזן שבידו והרגו. וכבר רמז לזה ה"מדרש תנחומא" (חקת, אות כה), וז"ל: "אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו, אתה בידך תהרגהו".

אולם, לאחמ"כ (דברים שם, פסוק ג) שוב נאמר בלשון רבים - "ויתן ה' אלוקינו בידנו גם את עוג מלך הבשן" וכו', וא"כ הדרא קושיא, אמאי נאמר "בידנו" בלשון רבים.

פסוק

ויתכן לבאר, על דרך שכתב רש"י לעיל (פסוק כא) "וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה, שנאמר (דברים ב, כו) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכו', הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה נועל זה פותח, שמהוה הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך, שנשיא הדור הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל" (תנחומא כג). ואף הכא אע"פ שמהוה בלבד הרגו, מ"מ הכתוב מייחס זאת לכל ישראל "ויכו" - "בידנו", לפי שנשיא הדור הוא ככל הדור. שו"ר כע"ז ב"אור החיים" (דברים שם), "ואמר לשון רבים, כמו (בראשית א, כו) נעשה אדם, גם יד משה יד כל ישראל תחשב".

פסוק

עוד יתכן לומר, דעי' תפילת כל ישראל הצליח משה רבינו להרוג את עוג, עי' מש"כ לעיל (פסוק כד) עה"פ "ויכהו ישראל לפי חרב", הנאמר גבי סיחון, שע"י כח התפילה היכוהו, וכע"ז איתא בתרגום "יונתן בן עוזיאל" (שם), והכא הלא כתיב (פסוק לד) "ועשית לו כאשר עשית לסיחון", וכשם שאת סיחון היכו ע"י כח התפילה, כך את עוג היכו ע"י התפילה, לכך נאמר "ויכו" - "בידנו" בלשון רבים.

וכע"ז מבואר ברשב"א (ח"א, ברכות שם), שמהוה רבינו צירף זכות עצמו [שהיה עשר אמות], וזכות ישראל שהיא כמקל [נרגא] לפעול בו, ו"קפץ למעלה" [שוור] היינו שצירף זכות אבות, ובכך הכהו בקרסולו, דהיינו שביטל ממנו זכות הפסיעות שפסע בקרסולו, לבוא אל אברהם אבינו במלחמת המלכים, עיי"ש.